

SVEĆENIŠTVO U NOVOM ZAVJETU

Adalbert Rebić

O novozavjetnom poimanju svećeništva napisano je u zadnje vrijeme, poslije Drugog vatikanskog sabora, mnogo vrlo dobrih napisa.¹ Pisci vrlo pomno i do u sitnice razlažu bit svećeništva. Kroz te radove stečene su i neke nove

ches Amt und Gemeinde nach Paulus, u: Kairos NF 11(1969)95–104; GUERRA Y GOMEZ, Episcopos y Presbiteros, Burgos 1962; HEINZ J., Kirche im Werden. Studien zum Thema Amt und Gemeinde im NT, Paderborn-Wien 1976; HRUBY K., Die Synagoge, Zürich 1971; KERTELGE K., Offene Fragen zum Thema 'Geistliches Amt' und das ntl. Verständnis von der 'repraesentatio Christi', u: Die Kirche des Anfangs (Fs. H. Schurmann), Freiburg 1978; KÖTTING B., Amt und Verfassung in der alten Kirche, u: W. PESCH-KÖTTING, Zum Thema Priesteramt, Stuttgart 1970, 25–53; KÜNG H., Wozu Priester, Benzinger Einsiedeln 1971; LEFEVRE L. J., Le sacerdoce commun et le sacerdoce hiérarchique, u: La Pensée Catholique 101(1966)23–41; LOHFINK G., Die Normativität der Amtsvorstellungen in den Pastoralbriefen, Trier Theologier Quartalschrift 157 (1977)93–105; LOHSE E., Die Gemeinde und ihre Ordnung bei den Synoptikern und bei Paulus, u: Jesus und Paulus (Fs. G. Kümmel), Göttingen 1975, s. 189–200; MARTIN J., Der priesterlicher Dienst III. Die Genese des Amtspriestertums in der früher Kirche, Quaestiones disputatae 48, Freiburg 1972; PESCH W., Kirchlicher Dienst und NT, u: W. Pesch-B. Köttling, Zum Thema Priesteramt, s. 9–24; ISTI, Zu Texten des NT über das Priestertum der Getauften, u: Verborum Veritas (Fs. G. Stählin), Wuppertal 1970, 303–315; RAJŠP A., „Priester“ und „Laien“, Düsseldorf 1982; ROMANIUK C., Le sacerdoce dans le NT, Lyon 1966; ROST L., Die Vorstufen von Kirche und Synagoge im AT, Stuttgart 1938, 60–76; SCHEFFCZYK L., Die Christusrepräsentation als Wesensmoment des Priesteramts, u: Cattolica 27 (1973) 293–312; SCHEKLE K. H., Charisma und Amt, u: Begegnung mit dem Wort (Fs. H. Zimmermann) BBB 53, Bonn 1980, str. 311–332; ISTI, Jüngerschaft und Apostelamt, Freiburg 1965; SCHIL-

¹ Literatura (izabrana): Pismo njemačkih biskupa o svećeničkoj službi. Biblijsko-dogmatska uputa. Trier 1969; Vidi dva moja članka A. REBIĆ, Pojam i služba svećenika u Svetom pismu, u: Bogoslovska smotra 41 (1971)23–43; ISTI, Bogoštovlje, službe i službenici u novozavjetno vrijeme, BS 42(1972) 309–328. Zatim članci i djela po abecednom redu. ADAM A., Die Entstehung des Bischofsamtes, u: Wort und Dienst 5(1957)104s; BEINERT W., Das Amt, die Ämter und die Gemeinde, u: Theologie und Glaube 65(1975)38–60; BEYER H. W., članci episkoptomai, episkopeo, episkope, episkopos i dr, u: ThWNI II(1967)595–619; BORNKAMM G., presbys, presbyteros, u: ThWNT VI (1965) 651–683; CONGAR Y., Le sacerdoce chretien des laics et des prêtres. Brussel-Paris 1967, ISTI, Le sacerdoce du NT, u: J. Frisque-Y. Congar, Les prêtres, Unam Sanctam 68, Paris, str. 233–256; DABIN P., Le sacerdoce royal des fidèles dans la tradition ancienne et moderne, Brussel-Paris 1950; DELORME J., Le ministère et les ministères selon le NT. Dossier exégétique et réflexion théologique, Paris 1974; DESCAMP, Le prêtre. Gembloux-Paris 1970; EMMINGHAUS J. H., Amtsverständnis und Amtsübertragung im Judentum und in der frühen Kirche des 1. Jhdts, u: Bibel und Liturgie 50(1977)174–186; FITZER G., Die Entwicklung des Vorsteheramtes in NT, u: Pro Oriente, München 1975, str. 91–109; GNILKA J., Geistli-

spoznaje, osobito u pogledu shvaćanja svećeništva kao sakralne ustanove i svećeništva sveg naroda Božjeg, čitave Crkve. Prema novoza- vjetnom (= nz.) shvaćanju svećeništvo je *duhovna služba* podijeljena pojedincu na opće dobro zajednice Kristovih vjernika koji sačinjavaju otajstveno tijelo kojemu je Krist jedini svećenik, Glava. Ta služba nije bila od samog početka „sakralna” ili „sakralnokultska” niti u poganskom smislu (poganski svećenici) niti u židovskom smislu (sz. svećenici).² Dakako, ona nije niti „profana” služba, premda su nazivi za tu službu uzeti iz svijeta profanih službi (*prezbiter* odnosno starješina, *episkopos* odnosno nadglednik i dr.). To je duhovna služba, eshatološka služba, služba utemeljena u osobi i u događaju Isusa Krista kojega je Bog poslao u ovaj svijet da bi svijet po njemu živio u vijeke. U tom smislu ta služba svojevrsni način nasljedovanja Isusa Krista, kristocentričnog življenja. Zato se ta služba ne da usporediti ni s jednom službom ovoga svijeta. Ona je jedinstvena, kao što je jedinstven i događaj Isusa Krista, utjelovljene Riječi Božje. Zato tu službu, i biskupsku i prezbitersku, možemo samo teološki shvatiti i tumačiti.³

Da bismo mogli dohvatiti najdublji smisao svećeničke službe kako je zamišlja Novi zavjet, moramo najprije uočiti u čemu se prema nz. tekstovima sastoji bit službe, služenja. Prezbiterat je zajedno s biskupskom službom temeljna služba u Crkvi (usp. *Optatum totius i Presbyterorum ordinis*).⁴

NOVOZAVJETNO POIMANJE SLUŽBE

Svaka služba koja je ustanovljena za dobro crkvene zajednice ukorijenjena je u Isusu Kristu, u kome ima svoje izlazište i svoj uzor. Isus Krist je Sluga Božji, Svetac Božji, liturg, posredovatelj novog saveza, svećenik *kat'egzohen*, žrtvovatelj i žrtva, jedini i posljednji Veliki svećenik.⁵ Njemu je dana „vlast na nebu i na zemlji” (Mt 28,18). On je došao „da služi, a ne da bude služen” (Mt 20,28). Njegova „vlast na nebu i na zemlji” jest upravo služiti čovjeku. Isus druge vlasti nije htio, nego samo vlast služiti, i to do smrti, smrti na križu (Mt 20,28; Fil 2,8). Isus nije želio nad čovjekom vladati

(„da mu služe”), nego je čovjeku pustio potpunu slobodu: „Ako hoćeš...” (Mt 19,21 i drugdje). Odatle dobiva svoje temeljno usmjerenje i značenje i biskupska i prezbiterska služba: ni jedna ni druga ne mogu biti neko izvršavanje vlasti nad čovjekom ili njegovom dušom, nego nesebično služenje bližnjemu, darivanje sebe samoga bližnjemu, žrtvovanje samoga sebe za bližnjeg, sve do smrti.

Isus je za vrijeme svog zemaljskog života sabrao oko sebe učenike od kojih je opet izabrao uži krug učenika, njih *dvanaest*, među kojima *Petar* ima poseban položaj. Njih je *poslao* (hebr. glagol „šalah”, grč. „apostellein”) – kao što je njega Otac poslao (usp. Iv 20,21; 13,16) – da propovijedaju Radosnu vijest (to euangelion) i da pred cijelim svijetom svjedoče da je on Isus, i poslije svoje smrti na križu živ, da sjedi s desne strane Očeve. Zato se ti učenici Isusovi zovu „poslanici” (grč. apostoloi, hebr. šaliah, arm. mešliho). Oni zastupaju Isusa pred svijetom. Oni nastupaju u njegovo

LEBEECKX E., *Das kirchliche Amt*. Patmos Düsseldorf 1981; SCHLIER H., *Grundelemente des priesterlichen Amtes im NT*, u: *Theologie Philosophie* 44 (1969)161–180; ISTI, *Die Grundlagen des Priesteramtes*, u: *Deissler-Schlier-Audet, Der Priesterlicher Dienst I. Ursprung und Frühgeschichte*, QD 46, Freiburg 1970, str. 81–114; SEMMELROTH O., *Gemeinsames und amtliches Priestertum*, u: *Pastoralblatt* 20(1968)5–16; ISTI, *Die Präsenz der drei Ämter Christi im gemeinsamen und besonderen Priestertum der Kirche*, u: *Theologie und Philosophie* 44 (1969)181–195.; STÄHLIN W. i dr., *Das Amt der Einheit. Grundlegendes zur Theologie des Bischofsamtes*, von W. Stählin, J. H. Lerche, E. Finke, L. Klein i K. Rahner, Stuttgart 1964; ŠAGI-BUNIĆ T., *Svećenik kome da služi*, Zagreb 1970; VOGTLE A., *Exegetische Reflexionen zur Apostolizität des Amtes und zur Amtssukzession*, u: *Kirche des Anfangs* (Fs. Schürmann) s. 529–582; ZOLLITSCH R., *Amt und Funktion des Priesters*, FThSt 96, Freiburg 1974.

² Usp. SCHLIER H., *Die ntl. Grundlagen des Priesteramtes* 112.

³ Ondje.

⁴ R. SCHNAKENBURG, *Stifikinder des Konzils*, u: *Publik* 15 od 11. 4. 1969, str. 25; LEHMANN K., *Das dogmatische Problem des theologischen Ansatzes zum Verständnis des Amtspriestertums*, u: F. Heinrich, *Existenzprobleme des Priesters*, s. 121–175; ISTI, *Zur Theologie der Gemeindeleitung*, u: *Bertsch, Pastoraltheologische Informationen* 1970, s. 2–31.

⁵ PESCH W., *Kirchlicher Dienst* 10.

ime: „Tko vas sluša, mene sluša; tko vas prezire, mene prezire. A tko mene prezire, prezire onoga koji mene posla!” (Lk 10,16). Zato je svaka služba u Crkvi *apostolska, poslanička*. Prezbyter je opunomoćeni poslanik. Njega Isus Krist izabire, zove i šalje s određenim zadatkom za zajednicu: da propovijeda, da predvodi liturgiju i da svjedoči da je Isus živ. U tom je pogledu prezbyterska služba na neki način proroke naravi.⁶ Novozavjetni pojam apostola (kako ga npr. definira Luka u svojim spisima ili Pavao u svojim) jest normativ za svaku nz. službu. Uostalom, cijela je Crkva, zajednica Kristovih vjernika, apostolska, jer su je utemeljili apostoli i jer su svi članovi Crkve pozvani da svjedoče Isusov život i da „razglašavaju silna djela Božja” (usp. 1 Pt 2,9). Svi su kršćani na neki način apostoli Isusa Krista u ovom svijetu.⁷

Sve službe prema nz. shvaćanju proistječu iz Duha Kristova, pa su stoga *karizmatske*. One su dar Duha Kristova za dobro sve zajednice, Tijela Kristova. U nz. prvokršćanskim zajednicama susrećemo mnoge i vrlo različite službe: apostole, proroke, učitelje, evanđeliste, teologe, pisare, redaktore, pripovjedače, pastire, predstojnike, prezbitere (starješine), episkope (nadglednike), đakone (službenike) i još neke druge. Mnogi od njih posjeduju dar jezika (glosolalija) ili dar čudesa (taumaturgi), dar tješnja, dar moljenja ili slično. Sve su to samo različiti načini na koje djeluje jedan te isti Duh Isusa Krista koji je prisutan među svojim, sve do svršetka svijeta (usp. Mt 28,20). Neiscrpno je bogatstvo tih službi, neiscrpno je bogatstvo Crkve u kojoj su te službe nastajale i gotovo nesmetano se razvijale (usp. 1 Kor 12,6). Svi se osjećaju nošeni Duhom Božjim, svi osjećaju da moraju jedan drugome služiti, svaki na svoj način, već prema sposobnostima i darovima koje je pojedinac primio od Boga i od Duha njegova. Svakako je vrlo značajno što nz. biblijski tekstovi ni jednog službenika kršćanske zajednice ne nazivaju „svećenikom”.

Na čelu te tako raznolike službeničke djelatnosti u prvoj Crkvi stoje *apostoli* koji koordiniraju, potiču, grade. Oni ne ruše, oni grade. Oni „ne ugušuju Duha”, nego ga naprotiv potiču (usp. 1 Sol 5,19: „Duha ne gasite!”).

Postoji *jedinstvo u različnosti*, postoji *pluralizam službi* i pluralizam načina djelovanja. Postoji, dapače, i *pluralizam u teologiji* i u poimanju Isusa Krista (sinoptička teologija, pavlovska teologija, ivanovska teologija i slično). Zajednica je otvorena za sve dobro što u ovome svijetu postoji (usp. 1 Sol 5,21). Upravo zahvaljujući takvom karizmatskom shvaćanju i življenju mogla je prvokršćanska zajednica apsorbirati u se i judaistički, i helenistički, i rimski svijet svojeg vremena i proširiti se po „svem svijetu” (usp. Mk 15,16).

S vremenom su se – već u okviru samog Novog zavjeta – te službe polarizirale: kao crkvene službe ostaju samo one koje su bile izravno u upravi crkvenih zajednica (đakoni, prezbyteri i episkopi), a postupno nestaju kao samostalne crkvene službe one koje nisu bile izravno u upravi (proroci, učitelji, čudotvorci, govornici drugih jezika i slično). Njihove se službe usredotočuju u osobi đakona, prezbytera i episkopa. S vremenom se naime osjećala potreba organizacije i stvaranja reda u zajednicama. U pastoralnim poslanicama (pa djelomično i u Djelima apostolskim) ne postoji više onakvo mnoštvo i raznolikost službi kao npr. u Pavlovim poslanicama. Episkop ili prezbyter ima sada, na kraju novozavjetnog vremena (oko 100. godine po Kr.), zadaću propovijedati, opominjati, upravljati, ispitivati savjesti, boriti se protiv krivih nauka, braniti crkvenu stegu, čitati biblijske tekstove na skupovima i predvoditi molitvu. Samo je još usput spomenuto djelovanje đakona, proroka, udovica. Ovaj kasniji razvoj nije znao iskoristiti sve one mogućnosti koje su postojale na samome početku, osobito u Pavlovim crkvenim zajednicama.

Svaka je služba u Crkvi *služba ljubavi*, ljubavi prema Kristu i ljubavi prema čovjeku. Službenik se mora truditi, naprezati, predvoditi, predsjedavati, nadgledavati, dušebrinuti i pasti. U tom je pogledu kršćansko služenje bitno drukčije shvaćeno nego služenje ili služba u židovskoj sinagogi. Dok je u židovskoj zajedni-

⁶ Čitaj REBIĆ A., Prorok čovjek Božji, Zagreb 1982.

⁷ PESCH, 14.

ci služba bila *autoritativno* shvaćena, i to stupnjevito, viši i niži, gospodar i sluga (hijerarhijski) dotle je kršćanska služba shvaćena naprosto kao služenje, bez stupnjevanja u časti i vlasti. Prema nz. shvaćanju svi su vjernici među sobom braća, i svi su pred Bogom jednaki. Značajan je u tom pogledu Isusov govor o farizejima: „Vole pročelja na gozbama, prva sjedala u sinagogama, pozdrave na trgovima i da ih ljudi zovu 'Rabbi'. Vi pak ne dajte se zvati 'Rabbi'. Ta jedan je učitelj vaš, a svi ste vi braća. Ni oćem ne zovite nikoga na zemlji. Ta jedan je Otac vaš – onaj na nebesima. I ne dajte da vas vođama zovu, jer jedan je vaš vođa – Krist. Najveći među vama neka vam bude poslužitelj!” (Mt 23,6–11). Isus je izgovorio taj nadahnuti govor mnoštvu ljudi i svojim učenicima, govor kojemu se još danas mnogi oglašuju. Time je dao na znanje učenicima što imaju očekivati od ljudi, i ljudima što oni imaju očekivati od njegovih učenika. Prvokršćanske su zajednice ozbiljno shvatile tu Kristovu opomenu pa svoje službenike nisu zvali ni „svećenik” (hebr. *kohen*, grč. *hiereus*), ni „rabi” (što je bila časna titula u Isusovo doba), ni „Oćac”, i ništa tomu slično. Zvali su ih „nadglednicima” (grč. *episkopos*), „starješinama” (grč. *presbyteros*), „službenicima” (grč. *diakonos*) i tomu slično. I svi su se zajedno oslovljali kao braća (grč. *adelfoi*) (usp. 1 Kor 6,6; 2 Sol 3,13. 15; Rim 8,29; 1 Iv 2,10; 3,14 i drugdje). To bi trebao biti normativ za kršćane svih vremena. Pisac Matejeva evanđelja tu polemizira protiv onih koji su krivo shvatili autoritet u kršćanskoj zajednici. Slično polemizira i 1 Pt 5,1–7 protiv starješina koji su se radi prljava dobitka ponašali u zajednici naprasito i bahato. I Pavao je protiv onih koji su se „despotski” ponašali prema svojoj braći, krivo se pozivajući na svoj položaj (misli autoritet); pisao je i pozivao ih da poštuju svoju braću: „Ljubav nehinjena! Zazirite oda zla, prijanjajte uz dobro! Srdaćno se ljubite pravim bratoljubljem (grč. *filadelfia*)! Pretjećite jedni druge poštovanjem! U revnosti budite hitri, u duhu gorljivi, Gospodinu služite! U nadi budite radosni, u nevolji strpljivi, u molitvi postojani. Pritjećite u pomoć svetima u nuđzi, gajite gostoljubivost!” (Rim 12,9–13). i „ne precjenjujte se, više no što se treba cijeni-

ti, nego cijenite se razumno, kako je već kome Bog odmjerio mjeru vjere...” (Rim 12,3–9). Upravo oni udovi koji su slabiji trebaju veću ljubav, veću brigu i dublje poštovanje. Tko vrši u kršćanskoj zajednici neku službu, mora je vršiti u duhu Kristovu, pa prema blišnjemu morati postupati kao subrat, u njemu prepoznati duha Kristova i nikad se drugome postaviti sućem.⁸

Takvo je, dakle, uz poimanje službe i služenja: svaka je služba kristocentrićna⁹ i kristološka, apostolska i ekleziološka, karizmatika i karitativna.¹⁰

ISUS KRIST JEDINI SVEĆENIK I TEMELJ-IZLAZIŠTE NZ SVEĆENIŠTVA

Već smo na početku rekli da nz. tekstovi ne upotrebljavaju za svoje službenike uhodani judaistićki ili helenistićki naziv „svećenik” (hebr. *kohen*, grč. *hiereus*). U nz. vrijeme bijaše mnogo židovskih svećenika i poganskih svećenika (u raznim poganskim religijama Rimskog Carstva): i jedne i druge nz. tekstovi nazivaju „svećenicima” (grč. *hiereus*) (vidi Mk 1,44; Lk 1,5; 10,31ss; Iv 1,9; Dj 6,7 i drugdje). Mnogi su židovski svećenici u to vrijeme pripadali uglednim aristokratskim obiteljima, s velikim politićkim i društvenim utjecajem. Kumranski spisi ocjenjuju te svećenike kao bezbožne svećenike (usp. 1QHab 9,4; 8,8–13; 9,1–12; 12,6–10 i drugdje). Samo su svoje svećenike smatrali pobožnima i Bogu odanima (usp. 1QS 2,1–4; 6,3–5; 8,1; i drugdje). Prvokršćanske zajednice idu još dalje pa za svoje službenike izbjegavaju naziv „svećenik”. Jedan je od razloga svakako bio i taj što su u tadašnjem svijetu, i židovskom i poganskom, svećenici bili posebna kasta ljudi, od obićnih ljudi vrlo udaljeni. Bili su shvaćeni kao službenici božanstva, kao oni koji stoje pred bogovima, koji se kao posrednici naroda stavljaju pred bogove te u ime ljudi

⁸ SCHURMANN H., *Über die geistliche Gnaden-gaben*, Leipzig 1965, str. 65; PESCH, 19.

⁹ Usp. ŠAGI-BUNIĆ, J. T., *Svećenik kome da služi*, str. 31–33.

¹⁰ Vidi mnogo opširnije u: SCHLIER, *Die ntl. Grundlages des Priestertums* 81–97.

mole i prinose žrtve bogovima, zagovaraju za ljude, prorokuju i mole za spasenje svijeta.¹¹ No najveći razlog zašto prvi kršćani svoje službenike ne nazivaju „svećenicima” jest iznad svega taj što su jedino Isusa Krista smatrali pravim svećenikom, velikim svećenikom, svećenikom koji je kao žrtvovatelj i žrtva (na križu) ispunio na sebi smisao svećeništva i opravdao postojanje svećeništva koje proizlazi iz njegova bitka, iz njegove osobne misije. Zato u novozavjetnoj Crkvi postoji samo participirano svećeništvo. Na Kristovu svećeništvu participiraju, imaju udjela, svi vjernici po sakramentu krštenja. Tek po svećeničkom (i po biskupskom) posvećenju neki vjernici imaju udjela na svećeništvu Kristovu na posebni način, kao opunomoćeni navjestitelji Radosne vijesti, predvodnici liturgije i dijelitelji Božjih tajna i upravitelji kršćanskih zajednica. Onu prvu participaciju na Kristovu svećeništvu Crkva smatra (osobito poslije Drugog vatikanskog sabora) općim svećenstvom naroda Božjeg, a ovu drugu ministerijalnim svećenstvom.

U nastavku moramo opravdati najprije tvrdnje da je Isus Krist jedini svećenik i pokazati kako i na koji način u njegovu svećenstvu imaju udjela svi vjernici bez razlike na dob i spol, a kako opunomoćeni službenici.

Za Novi zavjet jedino je Isus Krist istinski svećenik i uz njega u Crkvi ne može postojati neko drugo autonomno svećeništvo (usp. Hebr 2,17; 3,1; 4,14; 7,26 i drugdje).¹² Njega je Bog jednom zauvijek postavio svećenikom „po redu Melkisedekovu” (Hebr 6,20; 7,20s), svećenikom koji je u sebi dovršio sz. svećeništvo i ukinuo ga. Na sebi je ostvario novo svećeništvo, svećeništvo koje je po volji Očevoj, i koje je jedinstveno, neusporedivo i neponovljivo. To je svećeništvo ostvario u svojoj žrtvi na križu, u kojoj je on i žrtvovatelj i žrtva u jednoj osobi (usp. Hebr 5,7; 10,5–7; 2,18; 4,15; 7,27). Prije pisca Hebrejima tu je misao isticao i Pavao: „Žrtvovana je pasha naša, Isus Krist!” (1 Kor 5,7). „Isus Krist sam sebe daje za grijeh naš” (Gal 1,4; vidi još Gal 2,20; Ef 5,25; slično i Mk 10; Iv 10,1s; 1 Iv 2,2 i drugdje). Njegova smrt na križu novi je način žrtvovanja: sebe i svoj život sasvim predaje Bogu (Hebr 5,7). Okajava poput sz. svećenika

grijehe naroda, i to na savršen način, predavanjem svojeg života u smrti na križu (Heb 2,7). Svojom krvlju očišćuje savjesti ljudi (9,14), posvećuje ih (9,13) i s cijelim čovječanstvom sklapa Novi savez, „eshatološki” savez (8,8s; 9,15; 10,16s i 22,24). Došao je u svijet da svijetu služi: „Jer sin čovječji nije došao da mu služe, nego da on služi i da dadne život svoj kao otkup mjesto svih” (Mk 10,45). Na Posljednjoj večeri govori svojim učenicima: „Ovo je moje tijelo koje se za vas predaje!” (Lk 22, 19), „Ovo je moja krv koja se za vas prolijeva!” (Mk 14,24). Svoj život polaže za ljude kao najčišću žrtvu, kao dokaz svoje ljubavi prema čovjeku: „Jer nitko nema veće ljubavi od onoga koji život svoj predaje za bližnjeg!” (Iv 15,13).

Uskrnućem i proslavljenjem Isus Krist, vječni svećenik, ušao je u *pravo* svetište nad svetištem (Hebr 13), gdje sjedi s desne Boga Oca. Tamo on zagovara za nas pred Ocem. Zato svaka naša molitva završava: „*Po Kristu, i s Kristom, i u Kristu. Amen!*”

Dakako, osim svećeničke službe Krist je u svijetu imao druge službe u okviru svojeg poslanja i spasiteljskog djela. „Ali takvo svećeništvo Isusa Krista u kojemu su žrtva i svećenik jedno, koje svako drugo svećeništvo dokida i koje postaje njegovim znakom... ostvarilo se ne samo u onom samopredanju, u onom „putu” na križ (Marko), u onom „odlasku” (Ivan), u onom „poslušanje do smrti, i to smrti na križu” (Pavao), nego i u onome što je Isus Krist na tom putu djelovao.”¹³ U njegovo svećeništvo uključeno je i naviještanje kraljevstva Božjeg riječju i djelima, sabiranje, konstituiranje i vodstvo naroda Božjeg. U svem Isusovom djelovanju, i u njegovim riječima i u njegovim djelima, ostvarilo se ono uzvišeno *služenje* (grč. diakonein) koje se dovršilo kao darivanje života na križu. Taj „Veliki svećenik” bio je uvijek i „vjerni svjedok” (Otk 1,5), „dobri pastir” koji je dao život za svoje stado (Iv 10,11s).

¹¹ Usp. REBIĆ A., Pojam i služba svećenika u SP, 27.

¹² Čitaj DUDA B., Kristovo svećeništvo prema Hebr, u: BS 41(1971)44–73; SCHLIER, 81–84.

¹³ SCHLIER, 83; ŠAGI-BUNIĆ J. T., Svećenik, 34–35.

On je „pastir duša” (Hebr 13,20), vrhovni pastir svega naroda Božjega koji je po njegovu savezu postao kraljevstvo svećenika (1 Pt 2,9. 25). Upravo po njegovu uzoru i prezbiteri su pastiri Božjeg naroda (1 Pt 5,2) i njemu će morati položiti račun kako su obavljali tu pastirsku službu (1 Pt 5,4). Isus Krist u svojem svećeništvu uključuje i proročku i pastirsku službu. Istina, njegovu svećeničku službu moramo znati razlikovati od proročke i pastirske službe, ali je ne smijemo odjeljivati.¹⁴

Ovo jedinstveno, neponovljivo i neusporedivo Isusovo svećeništvo participira sav narod Božji, ali na posebni način njegovi apostoli, njegovi „poslanici” koje je on izabrao, pozvao i s određenim zadacima poslao čovjeku.

SVEOPĆE SVEĆENIŠTVO NARODA BOŽJEG¹⁵

Prema nz. spisima sav je narod Božji shvaćen kao svećenički narod, narod koji je po krštenju primio posebno pozvanje, ovlaštenje i dužnosti. Nz. narod Božji je „rod izabrani, kraljevsko svećenstvo, sveti puk, narod stečeni da naviješta silna djela Onoga koji nas iz tame pozva k divnom svjetlu svojemu!” (1 Pt 2,9). Ova je misao, da naime sav narod Božji ima udjela na Kristovu svećeništvu, prisutna i u drugim tekstovima NZ. Apostol Ivan piše u Otkrivenju: „Njemu koji nas ljubi i koji nas je otkupio od grijeha svojom krvi i učinio nas kraljevstvom svećenika za Boga, svoga Oca – njemu slava i vlast u vijeke vjekova. Amen!” (Otk 1,5–6). Kršćani koji su to postali po sakramentu krštenja „svećenici su za Boga” po krvi Isusa Krista kojom smo otkupljeni od grijeha (Otk 5,9s i 7,13ss). Dakako, oni su to i po svojim vlastitim žrtvama. Svojim vlastitim žrtvama kršćani se suobličuju Kristu žrtvi. Pavao je zaklinjao kršćane: „Prikažite svoja tijela za žrtvu živu, svetu, Bogu milu – kao svoje duhovno bogoslužje!” (Rim 12,1). Kršćani danomice, u Krista ukorijenjeni, prinose Bogu svoja tijela i tako slave pravo i istinsko bogoslužje (liturgiju).

Misao da su svi članovi naroda Božjeg dionici svećeništva ukorijenjena je već u sz. shvaćanju Saveza. Po sklopljenu Savezu narod je

postao Božji narod, „Božja svojina” (hebr. *segulla*, hrv. nešto najdraže, najmilije vlasništvo), „sveti narod” (hebr. ‘am kadoš’) i „kraljevstvo svećenika” (hebr. mamleket kohanim) (usp. Izl 19,5s). Nz. tekst 1 Pt 2,9 ima upravo ovaj sz. tekst pred očima, kad kršćane oslovljava kao „kraljevstvo svećenika”.

No narod Božji, postao to po otajstvu krštenja, svoje participiranje na Kristovu svećeništvu nema samo kao lijepi *epiteton*, nego ga „po Kristu” i ostvaruje. Narod Božji se ostvaruje kao svećeništvo, vrši svoje svećenstvo. Po Isusu Kristu „neprestano prinosimo Bogu žrtvu hvalbenu, to jest *plod usana* što ispovijedaju Ime njegovo” (Hebr 13,15). Po Isusu Kristu „i naš. Amen – Bogu na slavu!” (1 Kor 1,20). Naš *amen* Bogu jest *amen* Isusa Krista, to jest naša molitva jest molitva Isusa Krista, naša žrtva jest žrtva Isusa Krista. Ovo „ispovijedanje” imenu njegovu (Hebr 13,15), žrtva hvalbena (13,15), amen, Bogu slava (1 Kor 1,20) zapravo predstavlja *bogoslužje* koje se u prvih kršćana usredotočivalo u *euharistiji*. Cijela kršćanska zajednica slavi euharistiju. Slaviti euharistiju mogu samo kršćani kao svećenici, kao dionici Kristova svećeništva. Isusova zapovijed na Posljednjoj večeri: „Ovo činite meni na spomen!” (Lk 22,19) tiče se sve Crkve, Crkve koja je u Isusovim učenicima bila prisutna na Posljednjoj večeri.

Svećeništvo naroda Božjeg očituje se i ostvaruje osim u bogoslužju i „u naviještanju silnih djela onoga koji nas iz tame pozva k divnom svjetlu svojemu” (1 Pt 2,9). Prema nz. tekstovima briga oko Riječi Božje bila je briga svekolike Crkve, svih kršćana. Pavao piše u Prvoj Korinćanima: „Ako svi prorokuju, a uđe kakav nevjernik ili neupućeni, svi ga opominju, svi ga ispituju i prosuđuju... I tako, past će ničice, pokloniti se Bogu i priznati da je doista Bog među vama” (1 Kor 14,24). Kad je Pavao bio u zatvoru i bio spriječen u propovijedanju, mnoga se braća u Filipima „ohrabrena u Gospodinu njegovim okovima usuđuju sve više i više bez straha propovijedati Riječ Božju!” (Fil

¹⁴ REBIĆ A., 37; SCHLIER, 85; Pismo njemačkih biskupa 24–25.

¹⁵ SCHLIER, 97–100.

1,12–18). Svi su kršćani bili sposobni da svojom riječu svjedoče za Krista i šire njegov nauk, jer su „od Boga poučeni” (1 Sol 4,9). Rimljanima piše: „Ja sam osobno, braćo moja, za vas uvjeren da ste i sami puni čestitosti, prepuni svakog znanja i da ste kadri opomenuti jedan drugoga” (Rim 15,14). A pisac 1 Iv piše: „Što se vas tiče, pomazanje koje ste primili ostaje u vama, i nemate potrebe da vas tko uči. Već, jer vas njegovo pomazanje uči o svemu, jer je istinito, ne lažno, kako vas je naučilo, tako ostanite u njemu!” (1 Iv 2,27). Čitava se Crkva mora brinuti za duše, za slabe i bespomoćne (usp. Heb 10,24; Fil 4,18; Jak 1,27; i drugdje). Zato se ne treba čuditi da je prva kršćanska zajednica bila tako dinamična, da se tako brzo širila i druge u svoju sredinu prihvaćala.

SVEĆENIŠTVO PREZBITERA I BISKUPA (MINISTERIJALNO SVEĆENIŠTVO)

Novi zavjet naziva one koji su kao vjerski službenici aktivno angažirani u prvokršćanskoj zajednici raznim imenima, kao *apostoli* (u širem smislu riječi), *apostoli* u užem smislu riječi, odnosno *Dvanaestorica* (grč. hoi dodeka), zatim *prezbiteri*, *biskupi* (grč. episkopoi), *đakoni* (grč. diakonoi), *pastiri*, *proroci*, *učitelji*, *evanđelisti*, *predsjedavatelji* (usp. Rim 12,7; 1 Kor 12,8s; Ef 2,20; 4,11; 1 Pt 2,25; Dj 20,28), od kojih osobito, s vremenom, ističe *prezbitere* (grč. presbyteroi: Dj 11,30; 14,23; 1 Tim 5,17) i *biskupe* i *đakone* (grč. episkopoi kai diakonoi: Dj 20,28; Fil 1,1; 1 Tim 3,2.8).¹⁶ Služba prezbitera i biskupa (a koji puta i đakona *svećeničke je naravi*. Oni na posebni, otajstveni način participiraju na Kristovu svećeništvu. Oni imaju zadatak da propovijedaju Radosnu vijest Kristovu, da predsjedavaju euharistijskom slavlju i da upravljaju zajednicama. Sve to čine u ime samoga Isusa Krista kojega nam je Bog Otac poslao kao jedinog svećenika. Oni su njegovi predstavnici u kršćanskoj zajednici.¹⁷ I kao što Isusovo poslanje i opunomoćenje ima svoj temelj i podrijetlo u Bogu Ocu koji ga je poslao u svijet da svijetu navijesti Božji plan spasenja svih ljudi, da oko sebe okupi eshatološki Božji narod i svojom spasiteljskom smrću svima omogući ulazak u zajedništvo s

Bogom, tako i svećeničko poslanje i svećenička služba prezbitera i biskupa ima svoje utemeljenje i podrijetlo u Isusu Kristu koji je na rastanku svojim apostolima rekao: „Dana mi je sva vlast, nebeska i zemaljska. Zato idite i učinite sve narode mojim učenicima! Krstite ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga! Učite ih da vrše sve što sam vam zapovjedio. Ja sam s vama u sve vrijeme do svršetka svijeta!” (Mt 28,18–20).¹⁸ Tu je poslaničku i svećeničku službu Krist izabranima predao u skladu s Božjom voljom: Bog želi da ljudi preko ljudi uđu u zajedništvo s njime.

Tu svoju volju i spremnost ustanoviti posebne službenike koji će nastaviti njegovo djelo pokazao je Isus već u svojem zemaljskom životu time što je izabrao učenike, a od njih izdvojio Dvanaestoricu (grč. dodeka) „da ga prate, da ih šalje (grč. apostellei) propovijedati Evanđelje i da imaju vlast izgoniti zle duhove” (Mk 3,13–15). To dokazuje da je Isus želio da se njegova služba nastavi u Crkvi i poslije njegove smrti, uskrsnuća i proslavljenja. U tome je temelj sve svećeničke djelatnosti pojedinih ljudi u prvoj Crkvi i u Crkvi svih vremena.

Za opravdanost svećeničkih službi u Crkvi od bitne je važnosti i to što je Isus nakon svojeg uskrsnuća apostole ispunio Duhom Svetim da bi mogli učinkovito svim ljudima u svijetu prenijeti Božju objavu, odnosno propovijedati Radosnu vijest o Kristovu kraljevstvu te po krštenju sve ljude učiniti njegovim učenicima (Mt 28,18; usp. još Mt 18,19; Dj 1,8; Iv 20,21s). Apostoli i njihovi nasljednici imat će svojim svećeničkim službovanjem udjela na Kristovoj punomoći: „Što god svezete na zemlji, bit će svezano na nebu...” (Mt 18,18; 16,19; Iv 20,23) i punopravno će ga predstavljati ovdje na zemlji: „Tko primi onoga koga ja šaljem, mene prima; a tko mene prima, prima onoga koji mene posla” (Iv 13,20 i drugdje).¹⁹

¹⁶ REBIĆ, 27; SCHELKLE vidi REBIĆ, 27, bilj.

¹⁷ REBIĆ, 27; KOTTING, 25.

¹⁸ REBIĆ, 37.

¹⁹ REBIĆ, 37.

ŽIDOVSKA POZADINA NOVOZAVJETNIH (SVEĆENIČKIH) SLUŽBI

Gore smo već ustanovili da je nastanak i razvoj novozavjetnih službi doživio dugi proces, barem od oko 100 godina. Prvokršćanska zajednica smatrala se kao skupina ljudi koje je Bog izabrao i posvetio, koji su vidjeli Mesiju (Krista), slušali njegove govore, gledali njegova djela a sada čekaju da isti Mesija opet dođe i da slavodobitno uspostavi Kraljevstvo Božje. Budući da su se shvatili kao skupina, kao grupa, normalno je bilo da su morali imati svoje službenike, nužni red i potrebitu stegu. A da bi sve to ostvarili, morali su se okrenuti oko sebe: tražili su u svom vlastitom religijskom i kulturnom svijetu analogne službe, analogni red i analognu stegu. Ono što je odgovaralo njihovim ciljevima i naravi njihove eshatološko-mesijanske zajednice to su prihvatili, a ono što im nije odgovaralo to su odbacili. Dakako, da bi to postigli što učinkovitije i svrsishodnije, ravnali su se prema savjetima i uputama svojeg osnivača i učitelja Isusa Krista. No, kao što on nije napisao svoj nauk, tako nije pismeno ni razradio novozavjetne crkvene službe. On je svojim učenicima dao općenita uputstva prema kojima su kasnije učenici u okviru svojeg religijsko-kulturnog ambijenta uspostavljali i razvijali različite službe. U tome su se poglavito ogledali u uzore koji su postojali u njihovim judaističkim zajednicama. Novozavjetni narod Božji temelji se u starozavjetnom narodu Božjem. Smatra se zakonitim nasljednikom svih sz. obećanja. Smatra da su na njemu ispunjena sva sz. mesijanska proročanstva i sva eshatološka nadanja. Između sz. i nz. naroda Božjeg postoji ne samo vremenska i prostorna nego i duhovna veza.²⁰

U židovstvu Isusova vremena neki elementi imaju presudnu ulogu u nastajanju i razvijanju nz. službi.

1) Sav žrtveni kult razvijao se u jeruzalemskom hramu. Zato je Jeruzalem za sve Židove bio duhovno središte. Ovamo su Židovi dolazili hodočastiti da pokažu i dokažu svoju duhovnu vezu sa središnjicom. U Jeruzalemu su vodeću ulogu imali isključivo *svećenici*, potomci Levijeva plemena.

2) Diljem Palestine i u dijaspori nije nigdje

bilo kulta žrtvovanja nego samo kult Riječi Božje i taj se odvijao u *sinagogama*. Tu su pak vodeću ulogu imali *starješine* (*prezbiteri*) naselja između kojih se birao *kolegij predstojnika sinagoge*. Oni su se brinuli za službu Božju u sinagogi, jamčili za red i upravljali sinagogalnom zajednicom. Oni nisu bili svećenici.

3) U Isusovo vrijeme brinuli su se za vjerodostojno prenošenje nauka *rabini* odn. *učitelji*. Oni su posadašnjavali Riječ Božju. Ni oni nisu bili svećenici. Bili su putujući i slobodni učitelji. Djelovali su po nalogu Božjem i po sili Duha Božjega. Oko sebe su sabirali učenike i uvodili ih u tajne Božje objave. Putovali su po cijeloj Palestini i propovijedali Riječ Božju i tumačili sveta pisma. Posjedovali su autoritet: imali su vlast „vezati i razrješivati” (očit utjecaj na Mt 16,18; 18,18). Rabini su propovijedali autoritetom koji se ukorjenjivao u samom Bogu. U ime Boga sudili su narodu i vršili upravnu vlast nad nekim sinagogalnim zajednicama. Zato su za postojanja hrama i svećenstva dolazili često u sukobe sa židovskim svećenicima,²¹ jer su ovi smatrali da imaju isključivo pravo na nauk, isključivu vlast „svezati i razrješivati”. Rabini su svoju službu naučavanja, suđenja i upravljanja vršili u zajedništvu, u *kolegijalitetu*. Rabin je bio rabin, tj. „učitelj” upravo po tomu što je pripadao staležu rabina.

Uz rabine u sinagogama se pojavljuju *prezbiteri* kao ravnopravni partneri u naviještanju i u upravljanju sinagogama. Zapravo, rabini su obično bili prezbiteri zajednice i obratno. Ispod rabina stajaše, po redoslijedu ovlasti, *poslanik* (aram. mešliho, grč. apostolos). Poslanici su uživali velik ugled. Oni su osobitu ulogu imali u židovskim zajednicama u dijaspori, gdje su zastupali interese Jeruzalema i za Jeruzalem pobirali porez. U Isusovo vrijeme služba *šaliha* ili *mešliha* bila je općenito vrlo poznata i cijenjena. Važno je da su poslanici uvijek išli dva po dva (usp. utjecaj na kršćansku zajednicu Mk 6,7; Lk 10,1; 2 Kor 8,18; Dj 13,2). A punomoćno su zastupali onoga koji ih je poslao (usp. Mt 10,40; Lk 10,16; Iv 12,44s; 13,20 i

²⁰ KÖTTING, 25–26.

²¹ Ondje, 27.

drugdje). Tako je Isus Krist bio *šalīah* (mešliho) Boga Oca u čije je ime ljudima navijestio Riječ Božju.

Od osobite je važnosti za nas i *služba Božja u sinagogi* (bet kneset). Židovska vjerska zajednica mogla se formirati tek onda kad je bilo deset muževa na jednom mjestu, koji su mogli jamčiti redovitost službe Božje (Talmud Megillah IV, 3). Predsjedništvo sinagoge imalo je u odnosu na naselje ili 7 članova (veće zajednice) ili 3 člana (manje zajednice). U predsjedništvu je uvijek bio jedan član zadužen za upravu sinagogom i zajednicom. On se zvao predstojnik sinagoge (Mk 5,35.36.38; Lk 8,49; 13,14; Dj 18,8.17). Predstojnik sinagoge brinuo se za rasporedbu čitača, predmolitelja i propovjednika, ukoliko nije – pogotovu u manjim zajednicama – on sam vršio te funkcije. Predstojništvo sinagoge imalo je u sinagogi posebna mjesta i bilo poredano točno po redosljedu starosti i časti (Talmud Tosefta Megillah 4,21 i dr.). Obično su sjedili u polukrugu. U sredini je sjedio – na Mojsijevoj stolici – *archon tes sinagoges* (predstojnik sinagoge) (Lk 8,41).

U tom duhovnom ozračju nastajale su i razvijale se i nz. crkvene službe. Prvi kršćani su smatrali da su oni ispunili zadaću sinagoge. Oni su novi narod Božji, novi Izrael. I kao što Jeruzalem bijaše središte sz. naroda Božjeg, tako je početka i Jeruzalem središte i glava nz. naroda Božjeg: iz Jeruzalema idu vjerovjesnici diljem Palestine i diljem dijaspore. U Jeruzalemu su „stupovi Crkve” Jakov, Kefa i Ivan (usp. Gal 2,9). Iz Jeruzalema dolaze poslanici u pojedine kršćanske zajednice, a isto tako i iz pojedinih novoosnovanih kršćanskih zajednica dolaze poslanici u Jeruzalem da Crkvu u Jeruzalemu izvijeste o „silnim djelima Božjim” koja su se ostvarila u novoosnovanim zajednicama. Dapače, prvi su kršćani još jedno vrijeme posjećivali hram i ondje se sastajali na molitvu (usp. Dj 3,1). Jedino su Večeru Gospodnju slavili kod kuće. U uspostavi odgovornih i opunomoćenih voditelja zajednica slijedili su Hram i Sinagogu: u pojedinim kršćanskim zajednicama postavljali su prezbitere (u kršćanskim zajednicama židovskog porijekla) i biskupe (u pavlovskim kršćanskim zajednicama). Nadgledničku ulogu imali su apostoli u Jeruzalemu ili oni koje

su oni poslali u zajednicu da sudjeluju u njezinim odlučujućim pothvatima.

S razorenjem hrama i Jeruzalema godine 70. po Kr. stvari su se bitno izmijenile. Jeruzalem više nije postojao. I kršćani su izgubili svoje duhovno središte. Pojedine kršćanske zajednice morale su stati na svoje vlastite noge: brinuti se za red, za bogoslužje i za evangelizaciju (što je, uostalom, već bio slučaj u Pavlovim zajednicama). Zato se u ovom drugom periodu Novoga zavjeta, od godine 70. do 100, razvoj i obris crkvenih službi snažno razlikuje od onog prva perioda: dok su u prvom periodu kršćanske zajednice bile podvrgnute onoj u Jeruzalemu, sada su u ovom drugom periodu samostalne i međusobno jednake. Jedino one kršćanske zajednice koje su ustanovili apostoli imaju određenu prednost. U ovoj novonastaloj povijesnoj situaciji na strukturiranje zajednice utječu razni povijesni elementi. Kršćanske su se zajednice u Rimskom Carstvu u svom strukturiranju ugledale u strukturu rimskih gradova: „municipium” (u zapadnom dijelu Carstva) ili „polis” (u istočnim dijelovima Carstva) kao i u strukturu raznih kulturnih i vjerskih udruženja u Carstvu. Svi su vjernici koji su živjeli u jednoj takvoj političkoj upravnoj jedinici (*municipium* odnosno *polis*) stvarali samostalnu vjersku zajednicu i službe su se u takvoj zajednici strukturirale prema službama koje su tu postojale. Zato u helenističkim crkvenim zajednicama potkraj prvog stoljeća počinje upravnu i voditeljsku ulogu imati *nadglednik* (grč. episkopos) odnosno *biskup*. Uz taj naziv upotrebljavao se još i drugi npr. „predsjedavatelj” (grč. prostates ili prohestos). Naziv „predsjedavatelj” srodan je nazivu „nadglednik” (biskup). Biskup je naime bio predsjedavatelj ukoliko je predsjedavao kolegiju prezbitera.

I u toj drugoj povijesnoj etapi u kojoj više nema Jeruzalema, tog svežidovskog duhovnog središta, postoji živa i dinamička komunikacija između pojedinih kršćanskih zajednica. Posjećuju se, savjetuju i izmjenjuju spise (evanđelja i Pavlove poslanice).

Na brzo širenje kršćanstva u tom drugom periodu utjecalo je kao odlučni element to da su kršćani bili od samog početka nadnacionalno strukturirani (kao i neke druge religijske skupi-

ne u Carstvu, npr. štovatelji Mitre!). Kršćani su se odrekli svake nacionalne i rasističke veze. Zato su nalazili pristaše u cijelom Carstvu, bez obzira na jezik, pripadnost narodu ili rasi (usp. Rim 10,12).

Prvokršćanska je zajednica dakle u odnosu na svoje strukturiranje koristila sve i židovske i izvanžidovske (čak i čisto političke) oblike.²²

MNOGOVRSNE SVEĆENIČKE SLUŽBE NOVOGA ZAVJETA

Već smo više puta usput spomenuli pa i nabrojili razne novozavjetne službe koje su na poseban način participirale u Kristovu svećeništvu. Sada im želimo posvetiti nešto više pažnje. U prvokršćanskim zajednicama postojale su službe koje su bile namijenjene univerzalnoj Crkvi i službe koje su bile vezane uz mjesne crkvene zajednice. U prvu skupinu službi ubrajamo apostole, proroke i učitelje, a u drugu skupinu biskupe, prezbitere i đakone.

1. Apostol

Izraz „apostol” je grčkog podrijetla (grč. *apostolos*) i predstavlja doslovni prijevod aram. riječi „mešliho” (od glagola *šalah* što znači slati).²³ Smisao i sadržaj te riječi stoga treba tražiti u analognom židovskom uzoru uz dodatni sadržaj koji je ta riječ s vremenom dobila u kršćanskim zajednicama. Temeljno značenje izraza „apostol” jest „poslanik”: on je od nekoga poslan s nekim određenim zadatkom. U židovstvu – vidjesmo prije – apostol je veza između vjerske središnjice u Jeruzalemu i sinagoge u pojedinim mjestima diljem Palestine i dijaspore. To nije bila stalna služba. Netko je dobio privremeno, „ad hoc” zadatak da u ime središnjice u Jeruzalemu djeluje u sinagogi izvan Jeruzalema (i obratno). Jedan takav slučaj „poslanika” imamo u osobi Savla: on od velikog svećenika zaista pisma za sinagoge u Damasku i od njega dobiva punomoć da ondje ispita pravovjernost članova sinagoge i, ako otkrije da su se pravovjerju iznevjerili, da ih kazni (usp. Dj 9,1–2).

To će otprilike biti smisao i nz. izraza „apostol”, barem u vrijeme oko 80. godine: opuno-

moćeni poslanik Isusa Krista. Apostoli su ljudi koje je Isus osobno izabrao, oko sebe skupio, uveo u tajne kraljevstva Božjeg i na svom ih rastanku kao proslavljeni Gospodin (grč. *kyrios*) poslao u svijet s određenim dužnostima i opunomoćenjima (usp. Mt 28,18–20). Oni se u starijim nz. tekstovima zovu i „Dvanaestorica” (grč. *hoi Dodeka*). To je, izgleda, stariji i izvorniji naziv za ove muževe koje je Isus Krist izabrao i poslao.

Za pojam „apostola” važno je da je on očevic. Isusovi su apostoli bili očevici svega onoga što je Isus naučavao i činio za vrijeme svoga zemaljskog života. Oni su stoga imali zadaću da pred onima koji nisu bili očevici svjedoče, i riječima i djelima, ono što je Isus naučavao i činio za ljude. Trebali su svjedočiti i o njegovoj smrti i o njegovu uskrsnuću onima koji su htjeli po vjeri u Isusa Krista i u njegovo uskrsnuće postići „vječni život”.

Apostoli su kao „Dvanaestorica” imali i povijesno-teološko značenje: oni su predstavnici novozavjetnog naroda Božjeg, kao što je dvanaest sinova Izraelovih bilo predstavnicima starozavjetnog naroda Božjeg. I kao što nitko koji nije bio ukorijenjen u savez tih dvanaest patrijarha nije mogao biti članom sz. naroda Božjeg, tako također ni u Novom zavjetu ne može nitko biti članom nz. naroda Božjeg ako nije prihvatio navještaj Dvanaestorice i ako ne stoji čvrsto u vjeri njihovoj. U tom smislu nz. apostolstvo nije nasljedivo. Ono je zaokruženo i zaključeno na Duhove (usp. Dj 1,21,26).

Ali zadnjih dvadeset godina NZ odnosno prvog stoljeća (80–100. po Kr.) i početkom drugog stoljeća pojam se apostola proširio. Tako i Pavao biva nazvan apostolom (usp. naslove u Pavlovim poslanicama). I Barnaba je „apostol” i Silas također (Rim 16,7) i neki drugi ugledni evangelizatori Novoga zavjeta. U vrijeme „Nauke dvanaest apostola” apostoli su oni ljudi koji putuju od naselja do naselja i propovijedaju Radosnu vijest Isusovu te tako međusobno povezuju prve kršćanske zajednice. Oni su čvrsta veza između pojedinih kršćanskih

²² BEYER, episkopos 595–683.

²³ RENGSTORF, apostello, apostolos, u: ThWNT I, str. 397–448.

zajednica i one se za njih materijalno brinu (usp. *Didahè* 11,3; usp. i Ef 2,20; 3,5; 1 Kor 12,28 i drugdje). Njihovo djelovanje predstavlja već zaokruženu sliku Crkve: Crkva je zajednica Kristovih vjernika koji su raspršeni po mjesnim zajednicama. Mjesne su zajednice vezama vjere i ljubavi povezane u jednu jedinstvenu cjelinu (kao što je bio slučaj i sa židovskim sinagogama koje su sa središtem u Jeruzalemu predstavljale jednu jedinstvenu cjelinu). U tome su apostoli bili ključni činilac: oni su bili veza i temelj tog jedinstva. No kad su se pojedine mjesne kršćanske zajednice poslije smrti apostola sve više osamostaljivale i svoje jedinstvo temeljile u nauci Dvanaestorice, funkcija tih putujućih apostola sve je više nestajala. U spisima drugog stoljeća govori se opet o apostolima u užem smislu riječi: to su Dvanaestorica čiji navještaj voditelji pojedinih zajednica uzimaju kao temelj i mjerilo zajedništva (usp. poslanice Ignacija Ant.).

Premda sam „apostol” Dvanaestorice nije bio nasljediv – bio je jedinstven i neponovljiv – ipak je nasljedivo bilo sve ono što su oni bili u ime Isusovo dužni ostvariti u ovom svijetu. Zato su postavljali u svim novoosnovanim kršćanskim zajednicama *nadglednike i pomoćnike*, odnosno *biskupe i đakone* (usp. episkopoi kao hoi diakonoi: Fil 1,1; 1 Tim 4,14; 5,22; 2 Tim 1,6; Dj 14,23), a ovi opet prenose svoju službu na svoje nasljednike (1 Tim 1,3; 4,11; Tit 1,5; Tim 2,1s) koji kao starješine–prezbiteri (1 Tim 5,17) ili nadglednici–biskupi „pasu stado Kristovo” (Dj 20,28; 1 Pt 5,1–6), upravljaju zajednicom. Služba biskupa i prezbitera nije odmah početka bila jasno odijeljena te se koji puta ta dva izraza upotrebljavaju kao sinonimi označujući istu službu (npr. Dj 10,17.28). Tek, kasnije, u pastoralnim poslanicama (npr. Tit 1,5) postaje jasno da je episkop odnosno biskup onaj koji u krugu starješina odnosno prezbitera i zajedno s njima na kolegijalan način upravlja kršćanskom zajednicom, naviješta Radosnu vijest i predsjedava bogoslužju. No o tome potonje više.²⁴

2. Proroci

U prvoj su Crkvi proroci imali veliku ulogu

(usp. 1 Kor 12–14); Dj 13,1; 21,10s; usp. još i Dj 11,27s). Oni su se smatrali nastavljateljima one uloge koju su u SZ imali sz. proroci.²⁵ A upravo su već sz. proroci ukazali na to da će u mesijansko doba proročki duh biti izliven na sav narod (usp. Jl 3,1s). Zato su u Isusovo vrijeme Židovi iščekivali *Proroka* koji će pripremiti put Mesiji i otvoriti mesijansku eru (usp. Iv 1,21). Prvokršćanska je zajednica sebe smatrala mesijanskom i eshatološkom zajednicom. S pravom je smatrala da je na njoj izliven taj proročki duh (usp. Petrov govor u Dj 2,16s). Nz. proroci su dar Božji, karizma, narodu. To nije posebna služba, nego nadahnuće. Dionici tog nadahnuća, nosioci Duha Božjega, mogli su biti i muževi i žene. *Didahè* spominje proroke i proročice koji su djelovali u kršćanskim zajednicama. Euzebije Cezarejski spominje u svojoj „Povijesti Crkve”, citirajući starija djela, mnoge proroke i proročice. Prema *Didahè* djelovanje proroka u NZ slično je djelovanju apostola: oni su svjedoci sile Božje. Njihovo djelovanje nije vezano uz jednu određenu zajednicu nego se proteže na cijelu Crkvu.

Proročka se služba nije u Crkvi ustalila. Što su se pojedine kršćanske zajednice više osamostaljivale, što se eshatološki karakter kršćanske zajednice više potiskivao, što je više nestajao židovski element u zajednicama i što je više umjesto pneumatske ili ekstatičke kerigme do izražaja dolazila filozofska (grčka!) misao, to su proroci bili više potiskivani i konačno nepoželjni.²⁶

3. Učitelji

Uloga i zadaća učitelja u prvoj Crkvi (Dj 13,1) bijaše slična onoj koju su imali u židovskim zajednicama rabini. I Isus se sam dao nazivati „učiteljem” (hebr. rabbi): Isus je u odnosu na novozavjetni narod Božji dapače *jedini* učitelj (usp. Mt 23,10). Na njegovom učiteljstvu imaju udjela i oni koji za to dobiju od Duha posebni dar (karizmu). Oni su kao učitelji naviještali i naučavali narod. U tom pogledu nisu se mnogo razlikovali od apostola (kao i

²⁴ Usp. REBIĆ A., 38 i autori pod bilj. 35.

²⁵ Usp. REBIĆ A., Prorok čovjek Božji.

²⁶ Usp. KÖTTING B., 35–37.

proroci). I kao što je bilo potrebno razlikovati između pravih i lažnih proroka, bilo je potrebno razlikovati i između pravih i krivih učitelja (2 Pt 2,1). Pravi su učitelji oni koji su u skladu s apostolima i koji šire pravu i nepatvorenu krigmu po svim kršćanskim zajednicama. Zato se u NZ često zajedno spominju „apostoli, proroci i učitelji”. Imali su veliki ugled u prvoj Crkvi, osobito od polovice drugog stoljeća, kad se trebalo u rimsko-helenističkom svijetu uskladiti s raznim filozofskim sustavima i školama. Oni su tada poput filozofa pokušavali kršćansku poruku oblikovati kroz poznate filozofske sustave i braniti je od hereza. Oni su imali svoje škole. Takvi su učitelji npr. bili Justin, Klement Aleksandrijski i Origen. Već u drugom stoljeću ta se učiteljska služba nalazi u osobi biskupa. Zato su za biskupe tada najčešće postavljali upravo takve učitelje. Inače je služba „učitelja” u Crkvi kontinuirano ostala u djelovanju „teologa”, koji nisu biskupi.

4. Biskupi, prezbiteri i đakoni

Prezbiteri i biskupi bili su vezani za mjesne crkve. Oni su upravljali određenim mjesnim zajednicama. Premda je potkraj NZ prilično velika samostalnost pojedinih kršć. zajednica, ipak se sve one osjećaju kao jedna Kristova zajednica. Jedna je zajednica za drugu bila odgovorna: međusobno su često izmjenjivali pisma i službenike.

Biskup

Riječ „biskup” grčkog je podrijetla (grč. episkopos, hrv. nadglednik)²⁷ i ima svoje izvorište u profano-političkoj strukturi helenističkog grada: biskup je u helenističkim gradovima bio nadglednik financija. U Crkvi je, dakako, taj izraz odmah značio mnogo više.²⁸ On u prvokršćanskoj zajednici nije bio samo nadglednik financija odnosno ekonom, nego navjestitelj Riječi Božje, predsjedatelj bogoslužja i upravnik zajednice.²⁹ Spočetka su tu zadaću imali apostoli, proroci i učitelji, no što su se crkvene zajednice više osamostaljivale, to su onda mjesni biskupi sve više – a na kraju i potpunoma – imali te službe u svojoj oblasti.

U *Didahè* je taj definitivni model već sasvim jasno prisutan:

„Izaberite si biskupe i đakone, koji su dostojni Gospodina, blagi, ne ljubitelji novca, istinski i iskušani muževi, jer oni služe kod vas kao proroci i učitelji. Nemojte ih prezirati, jer oni su zajedno s prorocima i učiteljima vaši

²⁷ Više o tome REBIĆ A., *Bogoštovlje, službe i službenici* 322–324; ZOLLITSCH R., *Amt und Funktion des Priesters*, Freiburg 1974, str. 24; Kötting 41–44; GNILKA J., *Amt* 103; BEYER, 595–619; GUERRA Y GOMEZ, *Episcopos* 119–171. Grč. riječ *episkopos* doslovce znači „nadglednik” (Ba-uer, *Wörterbuch zum NT*, 591s). Ovaj izraz sadrži u sebi elemente čuvanja, stražarenja, zaštite i slično. U staroj Grčkoj nazivaju se bogovi episkopoi kao čuvari reda koji je pod njihovom kompetencijom i jamci raznih ugovora. Episkopos je čuvar, koji bdije i nadgledava. Taj je izraz bio vrlo pogodan za označavanje službe. ZOLLITSCH, 24.

²⁸ Treba imati u vidu i ono značenje koje riječ *episkopos* ima unutar grč. prijevoda SP zvanog Septuaginte. Tu izraz episkopos znači koji puta Boga koji prozire srca ljudi (Job 20,29, Mudr 1,6). Označuje i različite funkcije među ljudima: Br 31,14 i 2 Kr 11,15 episkopoi su nadglednici vojske; Suci 9,28 ep. je nadglednik, 2 Kr 12,11s i 2 Ljet 34,12.27 znači nadglednika gradnje hrama; Br 4,16 Eleazar je ep. odn. nadglednik nad uljem i dr. u hramu; Neh 11,9.14.22 ep. je nadstojnik nad sinovima Benjamino- vim i slično. Vidi ZOLLITSCH, 24. U prilog židovskog podrijetla riječi episkopos pišu Adam A. 109, J. Jeremias, *Jerusalem zur Zeit Jesu* 132s: oni vide porijeklo episkopa u žid. izrazu *m e b a k k e r*.

²⁹ Prvi su kršćani sigurno bili familijarni i s sz. poimanjem episkopa i s onim što je prevladavalo u kasnom židovstvu (bilo u Kumrani bilo i drugdje, npr. u sinagogi). Ali, u tome se kontekstu smisao riječi episkopos ne razlikuje mnogo (ili čak ništa) od riječi *p r e z b i t e r*. Vidi kod GUERRA Y GOMER, *Episcopos* 364–373. Za biskupsku službu u nz. tekstovima važnu je ulogu odigrala i pastirska služba u SP. ZOLLITSCH, 26. Ta služba može biti most i veza u nz. poimanju episkoposa i kumranskog poimanja *m e b a k k e r a*. U prvokršćanskim spisima često se uz izraz episkopos veže slika pastira (usp. 1 Pt 2,25; Dj 20,17.28. SCHNAKENBURG R. (*Episkopos und Hirtenamt*, u: *Isti, Schriften zum NT*, München 1971, str. 247–267) misli da je sz. pojam episkopa izravno utjecao na nz. stvaranje sadržaja izraza episkopos. Kako bilo da bilo, porijeklo nz. izraza episkopos vrlo je složeno. Prvokršćanska je zajednica nekako trebala nazvati svoje nadstojnike. U traženju izraza vodili su računa i o SZ i o kasnom židovstvu iz kojeg su izrasli, a i o svom helenističkom ambijentu u kojem su živjeli. Tako su uzeli tu vrlo složenu i po značenju vrlo bogatu riječ episkopos koja ima svoje izvorište u helenističkoj upravnoj službi ali i u SZ i u židovstvu. U nz. taj izraz dobiva specifično kršćansko značenje. ZOLLITSCH, 25–27.

časnici!" (Didahè 15,1). Svaka je dakle zajednica birala iz svoje sredineiskusne muzeve, poštene i učene, za biskupe svoje zajednice. S početka, potkraj apostolske ere, zajednice su imale više takvih biskupa: oni su sačinjavali kolegij i zajednički su se brinuli za naviještanje, za dijeljenje sakramenata krštenja, pokore i euharistije (usp. Didahè, 1 Klem i pisma Ignacija Antiohijskog).

Budući da Isus Krist, utemeljitelj nz. naroda Božjeg, Crkve, nije točno odredio nazive službi za kršćanske zajednice, to je naziv za predsjedavatelja prvokršćanske zajednice spočetka još nedefiniran. Izgleda da je u tome bilo razlike između čisto židovskih kršćanskih zajednica (koje su se ogledavale na svoj uzor u sinagogi) i helenističkih (koje su uzele u obzir model gradske uprave). U judeokršćanskim zajednicama predsjedavatelji su nazvani *prezbiteri* po uzoru na nadstojnike sinagoga koji su u sinagogi imali dosta sličnu ulogu onoj koju su imali *episkopoi* odnosno biskupi u helenističkim gradovima pa su se zato u helenističkim kršćanskim zajednicama nadstojnici nazivali biskupima. Kako pokazuje 1 Klementova poslanica (44. poglavlje), oko 100. godine još se ta dva naziva međusobno miješaju: u poslanici su nadstojnici jednom nazvani „presbyteroi” a drugi puta „episkopoi” (1 Klem 44). U zajednicama postoji kolegij prezbitera ili biskupa koji upravlja zajednicom. No oko te godine već se zapaža prelaz s kolegijalnog upravljanja na monarhijski: u maloazijskim i u sirskim kršćanskim zajednicama koje su bile jako helenistički usmjerene već na prijelomu stoljeća (oko 100. godine) nalazimo monarhijskog biskupa (usp. Pisma Ignacija i biskupa Polikarpa iz Smirne). Prema Ignacijevoj poslanici Magnežanima biskup predsjedava umjesto Boga, prezbiteri su na mjestu apostola, a đakoni su u službi Isusa Krista (usp. Ad Magn. 6,1). Time je u to vrijeme pojam biskupa bio već jasno definiran i razlučen od prezbitera. Biskup osobito predsjedava u euharistijskom bogoslužju tako te postoji samo jedna euharistija u gradu. Isto tako nadzire čistoću propovijedanja i nauke (usp. Ad Philad 4) Već su se naime oko 150. godine pojavila kristološka pitanja na koja je trebalo davati jasne i usklađene odgovore.

Grčka riječ *prezbiter* (grč. *presbyteros*) komparativ je od *presbys* a znači stariju osobu, uglednu osobu, službenika višeg ranga općenito.³⁰ Nema nipošto negativni prizvuk starosti ili nemoćnosti (kao grč. riječ *palaios* ili *geroon*) nego naprotiv pozitivni, u smislu časti i dostojanstva. U helenističkim tekstovima *presbys* ili *presbyteros* politički je naslov te označuje obično predsjednika nekog kolegija.³¹ *Presbyteroi tes komes* bijahu članovi seoskog samoupravljanja: osim upravljačke imali su i sudačku vlast.³² I predstavnici svećenstva boga Soknopa zvali se također prezbiteri.

Sadržaj nz. izraza prezbiter moramo ipak pretežno potražiti u sz. i židovskim upravnim strukturama. Stari zavjet već prije zauzimanja zemlje pretpostavlja opstojnost *starješina*: oni zajedno s Mojsijem i Jošuuom – kojima su ipak podređeni – upravljaju izraelskim plemenima. U vrijeme zauzimanja zemlje susrećemo ih kao poglavare pojedinih izraelskih i neizraelskih gradova. Oni drže u svojim rukama političku, juridičku i vojnu vlast (Suci 8,14–16; 9,2; 11,3–11; Još 9,11; 1 Sam 11,5–10; 16,4; 30,26–31). Postoje još i potkraj židovske monarhije, prije izгона u Babiloniju. U babilonskom izgnanstvu oni imaju vodeću ulogu, a poslije toga imaju veliku ulogu u osnivanju nove židovske zajednice u Palestini. Oni postaju aristokrate (Ezr 8,1–14; Neh 7,6–65). U vrijeme Seleukovića u Jeruzalemu imamo „vijeće staraca”, slično grčkoj *geruziji*, koje će se kasnije razviti u *sinedrij*. Članovi *sinedrija* nose časni naslov *zaken* (hrv. starješina, grč. *prezbiter*). U nz. vrijeme članovi židovskog *sinedrija* su *svećenici* (grč. *arhieris*), *pismoznanci* (grč. *grammateis*) i *starješine* (grč. *presbyteroi*) (usp. Mk 7,1–23; 11,27; 14,43.53; 15,1; Mt 16,21; 27,41; 21,23; 26,3; 27,1.3.12.20: 28,11). Poslije razorenja Jeruzalema, godine 70. po Kr., *sinedrij* u Jabniji broji 72 starješini.

³⁰ BORNKAMM, 631–683; REBIĆ, 320–322; KÖTTING, 44–46; BAUER, Wörterbuch 1387–1389; GUERRA Y GOMEZ, 27–67.

³¹ Vidi primjere kod Bornkamma 652s.

³² HAUSSCHILDT H., *Presbyteroi in Ägypten im I–III Jahrhundert*, u: *Zeitschrift f. ntl. Wissenschaft* 4(1903)235–242.

na (zekenim, prezbiteri).³³ Njihova se funkcija sada izmijenila: više nisu imali juridičke vlasti; imali su još samo naučiteljsku vlast. Među njima – primijetiti valja – više nije bilo svećenika. Bio je to skup učenih rabina, uglavnom farizejske sljedbe. Tako je sada hebr. izraz *zaken* došao u usku vezu s pojmom *Rabi* (rabin, grč. *didaskalos*, hrv. *učitelj*). Pa i legenda prema kojoj je kralj Ptolomej II Filadelfos zamolio velikog svećenika Eleazara da mu pošalje 72 starješina (hebr. *zekenim*) da mu prevedu Bibliju s hebrejskog na grčki jezik pretpostavlja da su ti prezbiteri odnosno starješine (hebr. *zekenim*) bili učeni ljudi, pismoznanci.³⁴

Važno je uzeti u obzir i značenje prezbitera koje je bilo ostvareno u židovskoj upravi naselja i sinagoge. Upravitelji židovskog naselja redovito se zovu starješine odn. prezbiteri. Oni su i nadstojnici sinagoge. Oni su predstavljali sinagogalni odbor (crkveni odbor).³⁵ I u Kurnanu također postoji naslov starješine. Pravilo zajednice (IQS VI,8–10) propisuje da na prvo mjesto moraju sjesti svećenici, a na drugo starješine (hebr. *zekenim*), a tek onda sav ostali narod.

Kada provjerimo povijest sz. i židovskog pojma *starješina*, onda dolazimo do slijedećeg značenja. Starješine su predstavnici naroda, plemena, obitelji; oni su članovi vijeća, odbora i zajedno s utjecajnim osobama (kao npr. Mojsije, Jošua, kralj) odlučuju o sudbini naroda. Njihova se ovlast proteže na politička, vojna i vjerska pitanja. U odlučnim trenucima povijesti naroda oni u svoje ruke uzimaju sudbinu naroda (osobito onda kada više nema kralja). Osobito potiču narod na vjernost Bogu, prenose i tumače Mojsijevu objavu, imaju važnu ulogu u sklapanju i u obnovi saveza. Njihove su ovlasti premoćno duhovne naravi (usp. osobito Izl 24,1–14 i Br 11,16–30). Oni su dakle za SZ i za židovstvo velik autoritet.

Važno je primijetiti da su oni u SZ i u židovstvu uvijek *kolegijalno* odn. *kolegijski* nastupali i predstavljali se; tako je i demokratski i aristokratski element prisutan u životu sz. naroda Božjeg.

Nikakvo čudo da je taj tako uvaženi naslov ušao i u kršćansko izrazoslovlje. Za kršćanske

zajednice koje bijahu u uskoj vezi sa sinagogom i sa židovstvom općenito bilo je sasvim razumljivo da uzmu kao naslov za svoje službenike odnosno za nadstojnike svojih zajednica ovaj tako bogati i slojeviti naslov. Taj ih je naslov povezivao sa židovstvom i sa Starim zavjetom s kojim su htjeli ostati u trajnoj vezi. Naslov *prezbiter* bijaše i za kršćanske zajednice u helenističkoj dijaspori prihvatljiv, jer je i u helenističkom ambijentu taj naslov mnogo značio. Taj je naslov odmah od samog početka bio najprikladniji za nadstojnika kršćanske zajednice.

Prema Dj u kršćanskoj zajednici u Jeruzalemu imamo od samog početka prezbitere (Dj 11,30; 15,2.4.6.22; 16,4; 21,18) po uzoru na sinedrijalno i sinagogalno značenje načelnništva. U Dj 11,30 i 21,18 spomenuti su prezbiteri sami bez apostola, s kojima inače prema Dj 15 i 16,4 stvaraju upravni kolegij. Prezbiteri su bili predstavnici jeruzalemske crkvene zajednice (Dj 11,30; 21,18). Skupljali su se oko Jakova koji je među njima imao vodeću ulogu. Na apostolskom saboru u Jeruzalemu godine 58. apostoli i prezbiteri predstavljaju najviši upravni forum crkvene vlasti: odlučuju u pitanjima koja važe za cijelu Crkvu, slično kao što su to činili članovi sinedrija u pitanjima koja su vrijedila za židovske vjerske zajednice u Palestini i izvan nje, u dijaspori. U spisima koji opisuju ranu povijest Crkve (kao što su Dj) i u spisima koja su bliza židovskim izvorima (kao što su 1 Pt i Jakovljeva poslanica) vidi se da je služba prezbitera židovskog porijekla: ona ima svoj uzor u sinagogalnoj upravi.

U Crkvenim zajednicama helenističkog ambijenta po Maloj Aziji, Makedoniji i Grčkoj koje je osnovao Pavao susrećemo također ovaj naslov prezbitera ali zajedno s drugim nazivima (nadglednik, đakon i drugi naslovi koje smo već češće u članku spominjali).

³³ BORNKAMM, 659s.

³⁴ BORNKAMM, 660; ZOLLITSCH, 19.

³⁵ Vidi opširnije u MICHAELIS W., Das Alttestament der christlichen Gemeinde im Lichte der Heiligen Schrift, Bern 1953; BORNKAMM, 660s; LIETZMANN H., Zur altchristlichen Verfassungsgeschichte, u: Kleine Schriften, sv. I, Berlin, 1959, 142s, osobito str. 162–269; GUERRA Y GOMEZ, 236–244

Najstarije podatke o prezbiterima kao vodičima kršćanskih zajednica osnovanih u poganskim sredinama imamo u Dj 14,23 i 20, 17–38. Kad se Pavao i Barnaba opraštaju od crkvenih zajednica koje su osnovali, postavljaju u njima prezbitere. Iz Pavlova govora efeškim prezbiterima razabiremo kakvu su oni ulogu imali u svojim crkvenim zajednicama: Duh Sveti ih je izabrao za nadglednike (grč. episkopoi) Crkve koju je Isus Krist stekao svojom krvlju. (Dj 20,18–35). Oni u ime apostola upravljaju zajednicom, propovijedaju, predsjedavaju liturgijskim slavljinama i štite zajednicu od krive nauke.

Daljni razvoj pojma prezbiter nazire se u pastoralnim poslanicama. Prezbiteri zajedno stvaraju kolegij koji se zove *prezbiterion* (1 Tim 4,14). Članovi prezbiteriona zajedno polažu ruke na novog člana koji time postaje članom njihova kolegija. Titu daje Pavao zadatak da u pojedinim crkvenim zajednicama na otoku Kreti postavi prezbitere (Tit 1,5). Dakako, u pastoralnim poslanicama uz prezbitere – kako već vidjesmo – imaju važnu ulogu još i biskupi. Koji puta biskupi (grč. episkopoi) imaju istu ulogu kao i prezbiteri, tj. predsjedavati (1 Tim 3,5) i naučavati (1 Tim 3,2), a koji put biskup iskače iz kolegija prezbitera kao prvi među njima, kao nadglednik. U Tit 1,5 i 1,7 upotrebljavaju se naslovi *prezbiter* i *episkopos* ekvivalentno. U pastoralnim poslanicama još se zapravo ne nazire ona razlika između prezbitera i biskupa koja će postojati već potkraj prvog stoljeća i na početku drugog.

Naslov prezbiter doživio je već unutar NZ svoj razvojni proces. U okviru židovsko-kršćanske predaje ovaj je naslov dugo (možda sve do 150. godine po Kr.) označivao nadstojnike kršćanskih zajednica koji su kolegijalno upravljali zajednicom. Tek s prodorom monarhijski shvaćenog episkopa prešla je sva ovlast (predsjedavanja, naučavanja i upravljanja) u ruke episkopa. On je na početku II. stoljeća sam obavljao tu službu, uz druge svoje vremenite dužnosti (izgleda, da su samo đakoni bili u u kršćanskim zajednicama „full time” zaposleni), a tek kad su se zajednice povećavale novim vjernicima, u gradu (municipium) i u naseljinama koja spadahu pod grad, biskup je sebi

uzimao prezbitere kao suradnike i pomoćnike: oni su u njegovo ime propovijedali, predsjedali euharistiji i upravljali zajednicama koje su bile izvan i podalje od grada. Tu su oni bili predstavnici biskupa i njegovi pomoćnici. Naslov „svećenik” (grč. hiereus) za prezbitera i za biskupa pojavljuje se relativno vrlo kasno (3. stoljeće: Didaskalie), Latinski ekvivalent tj. „sacerdos” pojavljuje se nešto ranije (kod Tertulijana).

Kad je proces strukturiranja prvih kršćanskih zajednica bio sasvim gotov i svugdje jasno definiran (oko 150. godine po Kr.), onda su prezbiteri zapravo samo pomoćnici i predstavnici biskupa.³⁶

Đakon

Ta riječ je također grčkog podrijetla i znači naprosto službenik:³⁷ poslužitelj kod stola (Iv 2,5–9), sluga u nekog gospodara (Mt 22, 13), u prenesenom smislu riječi sluga duhovne dobre ili zle sile (2 Kor 11,14s; Ef 3,1; Kol 1,23 i dr), sluga Isusa Krista (2 Kor 11,23), sluga Boga Oca (2 Kor 6,3), sluga Božji koji propovijeda Evandjelje (1 Sol 3,1–3), sluga zajednice odn. Crkve (Kol 1,25). Od svih tih značenja iskače značenje službenika u prvo-kršćanskoj zajednici: on je u službi Evandjelja, uprave i karitasa. Prvi put taj izraz susrećemo u NZ u Fil 1,1 i to zajedno s biskupima. U vrijeme kad je Pavao pisao Poslanicu Filipljanima postoje u kršćanskoj zajednici dvije službe, služba episkopa i služba đakona. Te dvije službe su u tijesnoj vezi. I 1 Tim 3,1s ukazuje na to isto: u rr. 1–7 Pavao najprije opisuje kakav mora biti biskup (odn. prezbiter), a poslije u rr. 8–13 kakav mora biti đakon. Poput biskupa i đakoni moraju biti dostojni i ozbiljni ljudi, samo jedanputa ženjeni, vrsni upravitelji svojih obitelji i moraju se uzdržavati u piću. Za razliku od biskupa, od đakona Pavao još traži da ne budu dvoznačni u riječima, skloni mnogome piću i da ne budu odani prljavom dobitku. To su osobine koje moraju imati osobe koje mnogo zalaze u kuće i upravljaju zemaljskim dobrima.

³⁶ Usp. KÖTTING, 45–46.

³⁷ Vidi kod REBIĆ A., 324–326.

I još nešto: tajnu vjere (grč. *mysterion*) moraju čuvati s čistom savješću. Oni su dakle u službi vjerskih tajna i zemaljskih vrednota. Da đakoni uistinu „upravljaju tajnama Kristovim” svjedoči i Ignacije Ant. (Ad Tral 2,3). Pouka, krštavanje i euharistija spadahu u njihovu djelatnost isto tako kao i karitativne djelatnosti.

Uz đakone muževe bijahu zaposlene u kršćanskim zajednicama i dobrotvorne žene koje se nazivahu udovicama ili đakonisama³⁸ (usp. Rim 16,1; 1 Tim 3,11 i dr).

ZAREĐENJE – ULAZ U CRKVENE SLUŽBE

Crkvena je služba od samog početka shvaćena kao dar Božji zajednici (karizma). Za nju ljudi mogu samo moliti: dar se Božji daje samo izmoliti. Ali u službu se ulazi i s jednim vidljivim znakom, a taj se sastojao od samog početka Novog zavjeta u *polaganje ruku, pomazanju* i u *molitvi* Duhu Svetomu. Polaganje ruku i pomazanje su sz. porijekla i čvrsto su ukorijenjeni u židovskoj tradiciji.³⁹ Rabini su postajali članovi prezbiterijuma (os. u sinagogi) polaganjem ruku (hebr. *semikah*). Crkva je taj židovski obred prihvatila i njime zaredivala svoje službenike u red đakona, prezbitera i biskupa. Po polaganju ruku i po molitvi Duhu Svetomu kandidat dobiva dar Duha Svetoga i Duha Kristova. Po tom obredu Duh Kristov silazi na kandidata te tako on postaje dionik Kristove učiteljske, pastirske i svećeničke službe. A u svećeničku, pastirsku i učiteljsku službu zove ga sam Isus Krist: od samog početka crkvena je služba shvaćena kao poziv, kao dar Božji zajednici. Zato je bila od početka shvaćena kao trajna služba, služba darovana pojedincu za zajednicu na trajno vrijeme.

Svećenička služba prezbitera i biskupa uključuje predsjedavanje zajednici (ostvareno osobito u euharistiji), upravljanje mjesnom crkvenom zajednicom i autentično naviještanje Riječi Božje. U tome imaju prezbiteri i biskupi udjela na svećeništvu Kristovu. U njima se ponazočuje i ostvaruje Isus Krist učitelj, prorok, svećenik, gospodin i kralj sve Crkve. Ministerijalno svećeništvo postaje i jest u Isusovo ime, u ime njegova duhovnog bratstva i božanskog sinovstva, ponizno služenje (*diakonia*) i vjerno

nadgledavanje (*episkope*). Biti sakramentalno zaređen za službu i posredovanje Isusa Krista znači postati onaj u kome je Krist po Duhu Svetomu prisutan među svojima, u kome se Krist svojima daruje i međusobno ih pomiruje i pomiruje ih s Bogom. Biti zaređen u Crkvi za svećeničku službu Isusa Krista znači biti u službi Isusa Krista, u službi Boga, u službi svoje braće, biti sličan Isusu Kristu, biti sluga, biti raspet i uskrsnuti na hvalu slave njegove. To je svećenička značajka i prezbitera i biskupa u Crkvi Božjoj.

38 MAYER J., *Monumenta de viduis diaconissis virginibusque tractantia* (Florilegium patristicum 42) Bonn, 1938; Kötting, 47.

39 Rukopolaganje (hebr. *semikah*) bijaše u židovstvu obred uvođenja u službu. Židovi izvode porijeklo rukopolaganja od samog Mojsija; tvrde da je na taj način Mojsije Jošuu učinio svojim nasljednikom (Pnz 31,1–8.14s.23). Mišna (Sanh. IV,4) opširno opisuje taj obred: članovi sinedrija sjede u polukrugu tako da mogu jedni druge vidjeti. Pred njima sjede dva pisara koji pišu zapisnik. Nasuprot sinedriju stoje kandidati za službu i to po redu starosti odnosno zrelosti za službu. Kad je naime umro jedan član sinedrija, odmah ga je morao naslijediti drugi, novi član. Članom sinedrija postojao je kandidat *r u k o p o l a g a n j e m*. Kad je bio rukopoložen, sjedao je na zadnje mjesto, a svi su se ostali ispred njega pomaknuli za jedno mjesto naprijed. Za takav obred rukopolaganja (*semikah*) svjedoči već Rabi Johanan ben Zakai koji je umro 80. godine po Kr. Obred je dakle morao postojati već prije tog vremena, budući da je on u to vrijeme općenito poznat i svugdje prihvaćen kao jedini važeći obred uvođenja u službu. Bio je dakle poznat kršćanima Židovima. Rukopolaganje se obavljalo samo jedanput u životu. Bilo je neponovljivo (Sanh. 14a). Bilo je ne samo juridički čin – ulaz u red učitelja i tradenata Zakona – nego i duboko religiozni čin. Bilo je to židovsko zaredenje. Po tom obredu kandidatu je podijeljena milost Božja, snaga Božja koja mu je neophodno bila potrebna za službu. Uz rukopolaganje postojao je i obred *u s t o l i č e n j a* na „Mojsijevu stolicu”. U židovstvu je bio običaj da su rabini naučavali *s j e d e ć i* (usp. Mt 5,1s; Lk 5,3). Odatle velika uloga „Mojsijeva” stolice u svakoj sinagogi. Ustoličenje kandidata bijaše obred postavljanja u učiteljsku službu. Sjediti na stolici i naučavati bijaše znak učiteljske službe (usp. *venia docendi* u Crkvi). Kršćani su se u odnosu na postavljanje kandidata u svoju službu ugledali u židovske obrede rukopolaganja i ustoličenja. Poput Židova i kršćani su smatrali da crkvena služba izlazi iz samog Boga i po Bogu ima autoritet u zajednici onaj koji obnaša određenu službu. Nitko si stoga sam ne uzima službu nego je od Boga dobiva da služi zajednici. Vidi EMMINGHAUS J.H., *Amtsversfändnis und Amtsübertragung*, s. 180–181.

U izboru kandidata za službu prezbitera ili biskupa sudjelovala je sva kršćanska zajednica iz koje je kandidat proizlazio. Svi su se aktivno zalagali u izboru najvrednijeg kandidata. Kandidat je morao zadovoljiti vrlo strogim kriterijima crkvene službe (usp. 1 Tim 3,2–12; 5,9s; Tit 1,5–9). Obično su to bile male kršćanske zajednice u kojima su se članovi međusobno vrlo dobro poznavali. Zahvaljujući upravo toj činjenici zajedničkog izbora bili su birani vrlo sposobni kandidati i za đakone i za prezbitere i za biskupe.

Premda je prezbitersko-biskupska služba bila podijeljena za trajno vrijeme, ipak je postojalo

i odstranjenje grešne osobe iz službe. Ako je netko tako zgriješio da je bio isključen iz zajednice, on je samim time izgubio i prezbitersko-biskupsku službu. Isključenjem je naime izgubio Duha koji je preduvjet svake kršćanske crkvene službe. No nije poznato za vrijeme I. i II. st. po Kr. isključenje iz službe prezbitera ili biskupa unutar kršć. zajednice. Tko je ostao vjeran Isusu Kristu unutar kršćanske zajednice, taj je ostao trajno prezbiter ili biskup, ako je za tu službu jednom bio zaređen. Pitanje o isključenju iz crkvene službe počinje tek u III. stoljeću po Kr. A povod za to bijaše velik broj prezbitera i biskupa koji su zatajivali svoju vjeru u vrijeme progonstva.